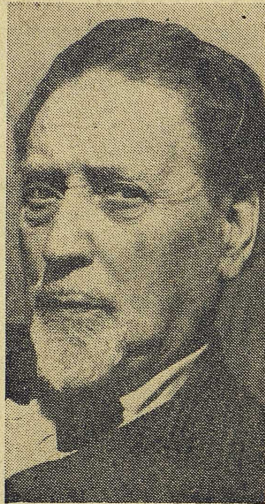

MORALISKT MOD

UTTRYCKET moraliskt mod — i kontrast till fysiskt mod — nämns i England redan i Oxford English Dictionary år 1822 utan att där närmare definieras. Vad som efter hand kommit att inläggas i ordet tycks vara ett handlingssätt som genom sin självständighet stöter en bred eller härskande opinion inom en krets, en yrkesgrupp, ett parti eller ett folk och som därför leder till ogillande eller rent av allmän fördömelse av den handlande, utan att påföljden blir reaktioner av rent fysisk art såsom misshandel eller dödsstraff. Det är ungefär samma sak som på franska kallas "courage de son opinion".

I Sverige definieras moraliskt mod i Svenska akademins ordbok som "sådant mod, som sätter någon i stånd att möta hat, ogillande eller förakt hellre än att avvika från vad han anser vara rätt". Det första tillfälle då ordet använts i Sverige är enligt denna ordbok Louis De Geers "Minnen". Här talas om "det moraliska modet att för någon tid göra sig impopulär för att så mycket säkrare vinna de sanna fosterlandsvännernas bifall". Denna definition antyder den inte ovanliga föreställningen att moraliskt mod är något som på lång sikt alltid lönar sig, en underlig tanke som gör moraliskt modiga handlingar till en säker om också något långfristig investering. Med samma nativitet resonerar president Kennedy i sin nyligen till svenska översatta bok om det moraliska eller politiska modet. Som en äkta politiker tänker han blott på impopulära och "riktiga" ställningstaganden och förutsätter att sådana alltid "småningom" eller "slutligen" blir belönade av "folkets omdöme", av dess "segrande känsla för rättvisan". Det är, i sekulariserad utstyrelse, tron på att det goda får sin lön i himmelriket.

Den gamle engelske författaren Compton Mackenzie, för femtio år sedan av Henry James betecknad som ett av den unga litteraturens stora snillen, nu sedan länge degraderad till lägre rang, har i en nyss utgiven bok tagit upp problemet om *Moral Courage* (Collins, 25 shilling). Det finns mycket av slarvigt och suddigt tänkande i boken, men ändå är den både rolig och nyttig. Mackenzie är märkligt obunden av klichéer, han ironiserar över sitt eget folks

Den engelske författaren Compton Mackenzie (bilden) diskuterar i *ett nyutkommet arbete* problemet moraliskt mod. Boken recenserar här av Herbert Tingsten.

principiella värnads för det moraliska modet och dess praktiska tendens till likriktning och anpassning, han har själv en god portion av den självständighet utan sidoblickar på rådande opinion som han diskuterar.

Detta framgår bäst av de exempel han väljer. Med viss rätt hävdar han att både Neville Chamberlain, som riskerade att göra sig löjlig genom att resa till Godesberg för att blika Hitler (och i själva verket därigenom blev en stor man under åtminstone ett halvår), och Duff Cooper, som av gick ur regeringen som protest mot Chamberlains politik, visade moraliskt mod. I raden av hjältar framträder Douglas Home, bror till den nuvarande utrikesministern, som vägrade att lyda enligt hans mening grymma och orimliga order under kriget och därför dömdes till fängelse. Ett annat exempel är den irländske "förrädaren" Roger Casement, avrättad 1916, som i sitt stora försvarstal jämförde sitt eget handlingssätt med de konservativa ledarnas uppmaningar till väpnat motstånd mot regeringsförslaget om självstyrelse för Irland: skillnaden är, sade han med särskild

häntydning på F E Smith (lord Birkenhead), att "de valt en väg som leder till lordkanslersposten, medan jag valt en väg som leder till galgen". Mackenzie klagör hur kortsynt det är att anklaga massan av tyskar för brist på moraliskt mod under Hitler; att vara moraliskt modig i deras läge var att riskera prygel, koncentrationsläger och avrättning, medan ett liknande handlingssätt i en demokratisk stat nästan aldrig bestraffas mer än genom en övergående social och politisk ostracism. Till de bästa och minst omstridda representanterna för den allmänt prisade men i det enskilda fallet förföljda egenskapen hör Conan Doyle, konventionell, konservativ och ibland löjligt "respektabel", men beredd att gå på gång sätta sitt anseende på spel genom att ihärdigt och uppofterande arbeta för resning i mål där oskyldiga människor dömts till hårda straff.

Börsen på moraliska hjältar undergår ständiga fluktuationer genom att forskningen ger oss nya insikter om vad som verkligen hänt och framför allt genom att den härskande opinionen förändras. Till den förra kategorin av omvärderingar hör Thomas utmärkta arbete om Dreyfusaffären, som bland annat visar att affärens traditionella idol, överste Picquart, i själva verket länge dolde sin kunskap om Dreyfus oskuld; för närvarande måste Scheurer-Kestner, Clemenceau och Zola framstå som "affärens" heroer. Omvärderingar av den andra gruppen vimlar i historien: till det moraliska modets natur hör ju att hjälten under en tid skall vara angripen och föraktad för att senare — om han har tur — glorifieras.

Det är inte lätt, skriver Mackenzie, att "skilja mellan en handling av moraliskt mod och uttryck för egensinnig självbelåtenhet". Med dessa ord berör Mackenzie det moraliska modets mest delikata problem. Den som har mod att uppträda i strid mot opinionen inom sin grupp kommer lätt att missakta den grupp som han utmanar och sårar, genom att sätta sanningen före lojaliteten, och av modet blir övermod, högmod, människoförakt. Det är i Sverige naturligt att nämna namn som Torgny Segerstedt och Knut Peterson i Handelstidningen, Vilhelm Moberg och Ingemar Hedenius. Och det är självfallet för dem som irriteras av självständigheten att beskylla fribyttarna för högfärd, att redan i tron på det egna omdömet se bevis på högfärd. "Hur hyggliga är inte vi, som tror som folk i allmänhet, som inte

ifrågasätter ämbetsmännens, partiernas, gruppernas omdöme, som inte bråkar och ställer till pinsamma uppgörelser, som inte är fräcka nog att sätta vår mening i högsätet utan tvärtom blygsamt erkänner lojalitetens krav och till och med av finess underlåter att förvärva någon egen mening." — Bättre med mod, även med högmod och övermod i följe, än denna ömklighet!

En rad forskningar, senast Michaneks om Frödings "Morgondröm", klagör att vi bland våra stora män under det senaste århundradet haft åtminstone en person med ovanligt svagt moraliskt mod: Verner von Heidenstam. Men det har tydligen länge ansetts, ja,

anses väl fortfarande, "lojalt" att inte närmare beröra den saken, att skriva stora biografier om "Karolinernas" författare utan en antydning om att vi här hade, moraliskt, en "antikarolin" av märkligt format. Hur mycket behagligare är det inte att angripa det moraliska modet innan historien förgyllt det eller att brännmärka den moraliska fegheten hos diktaturens offer sedan diktaturens fall gjort denna trafik lika respektabel som riskfri.

HERBERT TINGSTEN